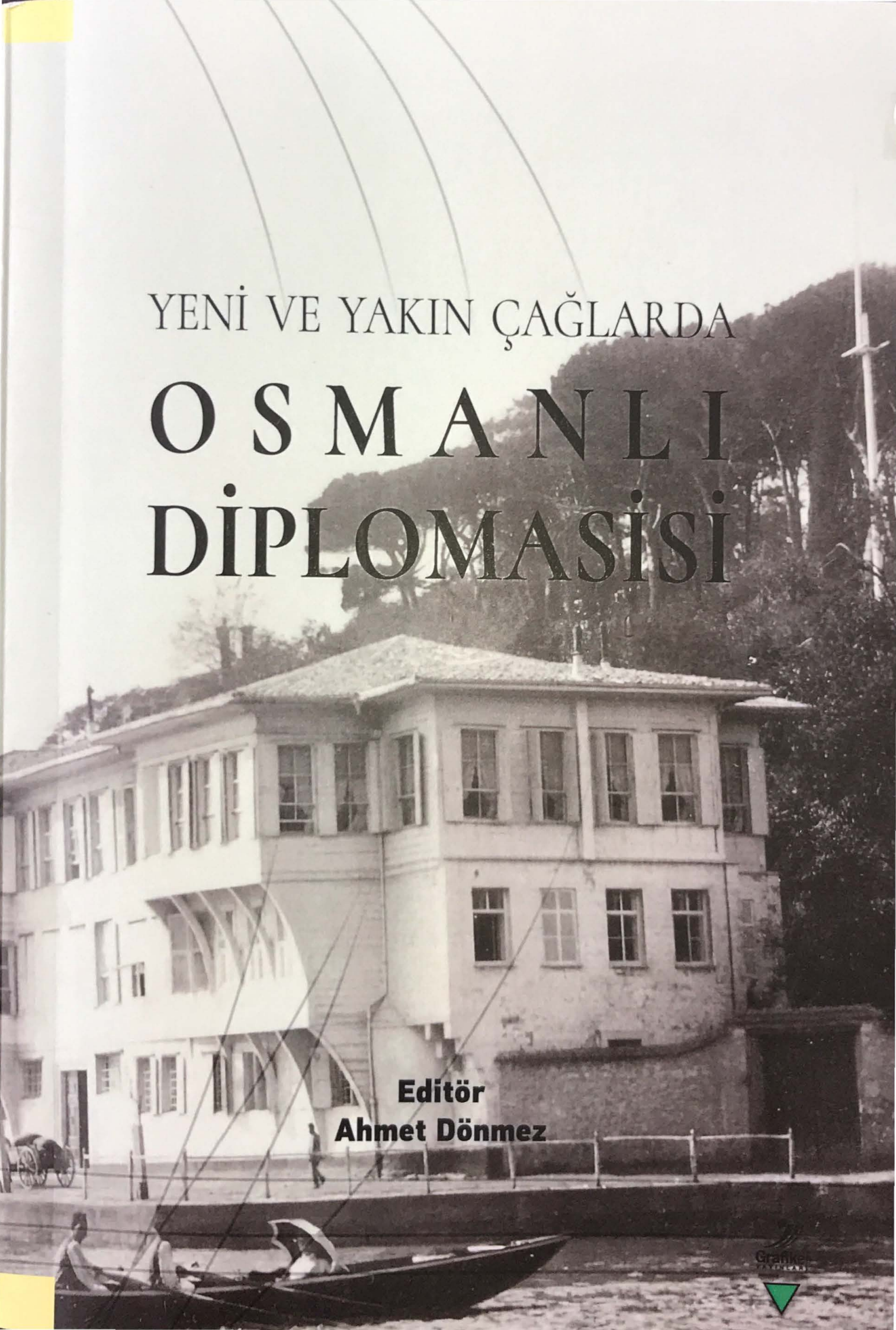
YENİ VE YAKIN ÇAĞLARDA

OSMANLI DİPLOMASİSİ

Editör
Ahmet Dönmez

Yeni ve Yakınçağlarda
OSMANLI DİPLOMASİSİ

Editör
Ahmet Dönmez

Yazarlar
Uğur Kurtaran-Esme Çimen
Mustafa Ünver
Zeynep Karaca
Sezai Balcı
Gökhan Erdem
Musa Kılıç
Evren Küçük
Yakup Kaya-Abdulvahap Alıcı
Selim Hilmi Özkan

Kapak Resmi
Trabya'da Avrupa Sefarethaneleri,
Guillaume Berggren fotoğrafı

ISBN: 978-605-2233-64-1

1. Baskı
Ekim, 2019 / Ankara

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 329
Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt
Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

İçindekiler

SUNUŞ 5

I. YENİÇAĞ DÖNEMİ

1. Nâme-i Hümâyûn Defterlerinin Kaynak Değeri ve Altı Numaralı Defterin Tanıtımı 13
Uğur Kurtaran-Esme Çimen

2. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Diplomasisinin Dönemsel Gelişimi Ekseninde Osmanlı-İsveç İlişkileri 57
Mustafa Ünver

3. Karlofça, Pasarofça ve Belgrad Antlaşmalarında Sınır Belirleme Yöntemleri 107
Zeynep Karaca

II. YAKINÇAĞ DÖNEMİ

4. Babıâli Tercüme Odası'nın Son Mütercim-i Evveli Davut Molho (1845–1911) 145
Sezai Balcı

5. İmparatorluktan Cumhuriyete Dış Politikada Süreklilikler 159
Gökhan Erdem

6. Osmanlı Devleti'nde Diplomat Olarak Kariyer Yapmak:
Abdülhak Hamid (Tarhan) Örneği 215
Musa Kılıç

7. Rotterdam Başkonsolosu Ali Nuri Bey'in II. Abdülhamid'i
Tahttan İndirme Planı ve Theodor Herzl 253
Evren Küçük

8. Zeytun İsyanı ve Gunboat Diplomasisinin
Bir Zor Aracı Olarak Kullanılması 277
Yakup Kaya-Abdulvahap Alıcı

9. Filipin Başşehbenderliği'nin Açılması ve
Necip Halil'in Faaliyetleri (1910–1912) 299
Selim Hilmi Özkan

FİLİPİN BAŞŞEHBENDERLİĞİ'NİN AÇILMASI VE NECİP HALİL'İN FAALİYETLERİ (1910–1912)*

*Selim Hilmi Özkan***

Giriş

Osmanlı Filipin ilişkilerinde en önemli dönüm noktalarından birisi 27 Temmuz 1910 tarihinde Filipinlerin başkenti Manila'da birinci sınıf şehbenderliğin açılması olmuştur. Buraya Başşehbender olarak Ragusa Eski Başşehbenderi Necip Halil Efendi atanmıştır. Necip Halil Habeşistan Başşehbenderliğine atandığı Mart 1912 tarihine kadar burada görev yapmıştır. Necip Halil Filipinlerdeki görevine başladıktan sonra bir rapor hazırlamış ve raporunda Filipin Adaları'ndaki Müslümanlar hakkında çeşitli bilgiler aktarmıştır. 18 Haziran 1911 tarihli rapora göre, adalarda 300.000'den fazla Müslüman yaşadığı ifade edilmektedir.

Necip Halil raporunda adanın güneyinde Mindanao'da yaşayan 'Moro' Müslümanlarının İslam Âlemi tarafından pek bilinmediğini ifade etmektedir. Necip Efendi Manila'ya varmasından birkaç gün sonra tesadüfen Manila'da bulunan Sulu Sultanı ile de görüşmüştür. Sulu Sultanı, bölgedeki Müslümanların Amerikan işgalinden rahatsız olduklarını fakat buna karşı koyacak güçlerinin olmadığı için İslâm halifesinden destek beklediklerini bildirmiştir. Necip Efendi raporunda sık sık Filipin Müslümanlarının

* Bu çalışma, 21-22 Haziran 2019 tarihinde Konya Necmeddin Erbakan Üniversitesi'nde düzenlenen *Osmanlı Araştırmaları I, Karlofça'dan Mudanya'ya Osmanlı Dış Politikası ve Diplomasisi* çalıştayında sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir. Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyonu Birimince desteklenmiştir (proje nr: SBA-2019-3563).

** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, shilmi@yildiz.edu.tr.

cehaleti ve sefaletinden bahsetmektedir. Filipinli Müslümanların bu cehaletten kurtulması için Osmanlı Devleti'nin buraya hocalar göndermesini de tavsiye etmektedir. Başşehbender Necip Halil adaya hocalar gönderildiği takdirde bu hocaların maaşlarının ve giderlerinin mahalli hükümet tarafından karşılanacağını beyan etmiştir. Raporun en önemli kısımlarından birisi Necip Halil'in Filipin adalarında yaşayan Osmanlı tebaası kimselerin bir listesini de çıkarmasıdır.

Çalışmada, hem bu rapor üzerinden hem de yapılan yazışmalardan yola çıkarak, Osmanlı Filipin diplomatik ilişkilerini değerlendirmeye çalışılacaktır. Konun kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri oluşturmuştur. Bunun dışında Filipinler üzerine yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalar da araştırmamız boyunca bize yol göstermiştir.

I. Filipinlerde Amerikan İşgali ve Osmanlı-Filipin İlişkileri

Filipinler'de coğrafi konumu itibariyle bağımsız ve müstakil bir devletin kurulması neredeyse 20. yüzyılın ortalarına kadar mümkün olmamıştır. Çünkü bölgenin anakara ile bağlantısının olmaması ve yüzlerce adadan müteşekkil bir yapısı sebebiyle milli birliği ve irtibatı zorlaştırmıştır. Bunun için başlangıçta adada Hint kültürünün tesiri daha fazla görülürken, 1325–1405 yılları arasında Cava Majapahit, 1405–1440 yılları arasında da Çin, 1440 ile 1565 yılları arasında kuzey kısmı Japon nüfuzu, güney kısmı ise Brunei sultanlığının nüfuz alanına girmiştir.[1]

Avrupalılar ilk olarak Magellan'ın komutası altında 16 Mart 1521 tarihinde Filipin adalarına geldiler. Bu gelişin ardı arkası kesilmedi ve adada İspanyol işgali 1565'de başladı. Filipinler kısa bir süre İngiliz idaresine geçse de (1762–1764) 1565'ten 1898'e kadar 333 yıl İspanyol sömürgesinde kaldı. İspanyollar bu adaları

1 Wolfram Eberhard, *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 542.

işgal ettikten sonra adalarda yarı feodal ve kapalı bir sitem kurdular. Bu süre zarfında köylüler çiftlik ağaları tarafından bir köle gibi üretime ve çalışmaya zorlandı. Ucuz işçi olmaları dolayısıyla Çin'den birçok kişi köle olarak adaya getirildi.[2] Bu süreçte Filipin halkı yaklaşık 300 yıldan fazla süren İspanyol sömürgesine karşı 200'den fazla isyan gerçekleştirerek İspanyol işgalini benimsemediklerini ortaya koydu. Filipin Adalarındaki İspanyol idaresi, Emilio Aguinaldo'nun İspanyollara karşı girişmiş olduğu mücadelesi sonrası Luzon Adası'nı ele geçirerek Kawit'de 12 Haziran 1898 tarihinde bağımsızlığı ilân etmesine kadar sürdü.[3] Bu isyanlar sırasında İspanyollarla Müslümanlar arasındaki uzun savaşlar dizisine de Moro Savaşları denilmiştir.[4]

İspanya, Amerikan destekli yerel direnişçiler karşısında savaşı kaybedince 10 Aralık 1898'de yapılan Paris Antlaşması ile bu ülke üzerindeki hâkimiyet hakkını 20 Milyon ABD doları karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'ne devretti. Böylece Guam, Porto Riko ve Filipinler'de Amerikan işgali başlamış oldu.[5]

Filipinler'de Amerikan işgali başladığı zaman adada bulunan Müslümanlar da Amerikan işgaline karşı direnişe geçtiler. Aynı zamanda Amerikalılara karşı mücadele veren Filipinli milliyetçi lider General Aguinaldo ile işbirliği yapmayı da reddettiler.[6] Çünkü Müslüman Filipinliler geçmişte kendilerine karşı savaşan Hıristiyan Filipinlilere güvenmiyorlardı.[7] Tarihte yaşanmışlıklar iki farklı dine inanan bu toplumu da birbirinden ayırdı. ABD

---

2 Eberhard, *a.g.e.*, s. 543.

3 BOA, Y.A.HUS, 386/116; Y.PRK.PT, 11/19; Don Emilio Aguinaldo y Famy, *True Version of the Philippine Revolotion*, Forgotten Books, Manila 2019, s. 29.

4 Sait Yılmaz, ABD'nin Filipinlere Askeri Müdahaleleri, ed. Haydar Çakmak, *ABD'nin Askeri Müdahaleleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s. 316.

5 "Will Seen be Issued", *The Haskell Free Press*, C. 14, S. 52, December 24, 1898, s. 1–5; Eberhard, *a.g.e.*, s. 344.

6 İsmail Hakkı Göksoy, "Filipinler'de İslamiyet", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 31, S. 3, s. 95.

7 Cesar Adip Majul, *The Contemporary Muslim Movement in the Philippines*, çev. L. Balkan, Mizan Press, Berkeley 1973, s. 20.

yönetimi, Filipinli Moro[8] Müslümanlarına karşı mücadele etmek yerine onlarla ne olursa olsun işbirliği yapma yolunu tercih etti. Bu amaçla da ABD Dışişleri Bakanı John Hay, Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi Oscar Solomon Straus'a[9] bir mektup yazarak Osmanlı yönetimini işbirliğine ikna etmesini talep etti. Bu girişimler fayda vermiş olmalı ki Sultan II. Abdülhamit hac farizasını yerine getirmek üzere gelen Filipinli Müslümanlar vasıtasıyla Filipinler'de yaşayan Moro Müslümanlarına ABD yönetimi ile işbirliği yapmalarını istedi. II. Abdülhamit'in bu çağrısı, Moro Müslümanları arasında başlangıçta karşılık buldu. Fakat daha sonra Filipinli Müslümanların bir kısmı silah bırakmakla birlikte bir kısmı direnmeye devam etti.[10]

Amerika'nın Filipinler'i işgal sürecinde Amerika tebaasından İrlanda asıllı John Dober adada Müslümanları işgale teşvik etmekle suçlanmıştır. Bundan başka bir kimse var mı? Yok mu? Bilemiyoruz. Osmanlı belgelerine de *anarşist* alarak geçen bu kimse bölgeye geçmek için bir takım mücadele içerisine girmiştir. En önemlisi Osmanlı pasaportu almak için uğraşmıştır. Pasaportu reddedilince de George E. Hall, Parrott Building adresinde bulunan San Francisco başşehbenderliğine posta ile patlayıcı düzeneği bulunan dinamit göndermiştir.[11] Yakalanan John Dober'in eşkâli de belgelere yansımıştır. Buna göre 28, 30 yaşlarında, orta boylu, kumral saçlı, sakalı ve bıyığı olmayan(matruş), ince dudaklı, mavi gözlü ve biraz şaşı, küçük burunlu, sarı benizli, uzun ve kuru, siyah giyimli bir kimsedir. Eşkâl raporunu bu şahsın bir

8 Moro: İspanyollar 16. yüzyılın ikinci yarısında Filipinlere geldikleri zaman, Müslüman yerliler hakkında 'Moro' deyimini kullandılar. Bk. Majul, s. 15.

9 Oscar Soloman Straus (1850–1926); 1887–1889, 1898–1899, 1909–1910 yıllarında olmak üzere üç kez ABD'nin İstanbul büyükelçiliği görevinde bulunmuştur.

10 Hasan Türker, "ABD'nin Talebi Üzerine Mehmet Vecih'in Filipinler'e Şeyhülislam Vekili Olarak Görevlendirilmesi (1913)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXIII, S. 2, s. 525.

11 BOA, A.}MKT.MHM, 544/48.

adam gibi göründüğü notu da düşülmüştür.[12] Gönderilen dinamitler Amerikan polisi tarafından patlamadan yakalanmıştır.[13]

Osmanlı yönetimi Filipinler ile geç münasebet kurmuş bile olsa buradaki gelişmeler hakkında fikir sahibiydi. Bazı araştırmalarda ifade edildiği gibi Osmanlının bu bölge hakkında bilgisinin olmadığı doğru bir yaklaşım değildir. En azından Osmanlı yönetimi Kanuni döneminden beri Uzak Doğu, Açe, Endonezya, Sumatra ve Malezya hakkında bilgi sahibidir. Uzak Doğu ve Filipin ile yakın ticarî ve siyasî ilişkilerinin olmaması buralar hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı anlamına da gelmemelidir. Bazı araştırmalarda Sultan II. Abdülhamid'in Filipinlerdeki ahali-i İslam hakkında bilgisinin olmadığı gibi yanlış bir bilgide bulunmaktadır. Bu bilgi Osmanlı'nın Manila ilk şehbenderi Necip Halil'in hazırlamış olduğu 27 Temmuz 1910 tarihli raporda geçen "*...Mindanao'da yaşayan 'Moro' Müslümanlarının İslam Âlemi tarafından pek bilinmediği...*" ifadelerine dayandırılmaktadır. Arşiv belgeleri incelendiği ve arka planına bakıldığı zaman Osmanlı yönetiminin buralar hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında devleti ilgilendiren veya ilgilendirmeyen konular ile ilgili birçok belge akışı da gerçekleşmiştir. Bunlar incelendiği zaman Müslümanların yaşadığı yerlerle Osmanlı yönetimi arasında bir iletişim olduğu görülür. İspanya elçiliği, 1869 yılında İspanya'nın müstemlekesi olan Filipin Adaları'nda uyguladığı gümrük tarifesinin ıslahı ve seyr-i sefain nizamnamesi hakkında bilgi vermektedir.[14] Başka bir belgeden Mardiros Serkis isimli Osmanlı vatandaşının Filipin adalarında 8 Ekim 1873 tarihinde keyfi olarak tutuklandığı anlaşılmaktadır. Aynı belge içerisinde Serkis'in bir de fotoğrafı bulunmaktadır.[15] 11 Ocak 1894 tarihli başka bir belgeden ise Filipin Adaları'ndan Romblon(San

12 BOA, DH.TMIK.M, 64/14.
13 BOA, HR.SYS, 70/10.
14 BOA, HR.TO, 270/22, 30 Ağustos 1869.
15 BOA, HR.H, 118/63.

Jose)'da sefine ticareti ile uğraşan Mardiros Serkis'in tutuklandıktan sonra öldüğü veya öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Mardiros'un kız kardeşi Makruhi ölen kardeşinin mirasının getirilmesi ile ilgili Osmanlı hükümetine müracaat etmiştir. Makruhi daha önce kardeşinin son durumu hakkında hükümetten bilgi istediği halde Madrid konsolosluğundan bir cevap alamadığından da yakınmaktadır.[16] Başka bir belgede Amerika'nın Manila Büyükelçisinin 29 Haziran 1892 tarihinde II. Abdülhamid'e mektup yazarak İslam'ı benimsediğini bildirmesi üzerine sultan II. Abdülhamid bu kişi hakkında araştırma yaptırmıştır.[17]

Diğer taraftan başta Kuzey ve Güney Amerika olmak üzere Filipinler ve Küba gibi bölgelere yapılan göçler ve bu göçler karşısında Osmanlı yönetimin takındığı tavır, göçü önleme çabaları, göçün doğuracağı sonuçlar gibi birçok konuda merkeze çeşitli elçilik ve konsolosluklardan bilgi akışı olmuştur. Aynı şekilde buralara da İstanbul'dan yapılması gerekenler ile ilgili talimatlar gitmiştir. Bu konu ile ilgili arşivlerde binlerce belge bulunmaktadır.[18] Bu belgeler ve bilgiler ışığında Osmanlı Devleti'nin Filipin Müslümanları hakkında bilgisinin olmadığını söylemek çok doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Fakat Osmanlı Devleti'nin Filipinler'e olan ilgisi daha çok XIX. yüzyılın sonlarına doğru yoğunlaşmıştır. Zaten belgeler de bunu doğrulamaktadır. Daha sonra ise devletin yıkılışına kadar olağan seyrinde ve yoğunluğunda devam etmiştir. Bilhassa İspanya-Amerikan savaşı sırasında da Osmanlı yönetiminin dış temsilcilikleri vasıtasıyla buradaki gelişmeleri yakından takip ettiği bilinmektedir.[19] Osmanlı Washington sefiri 24 Mayıs 1897 tarihli telgraf ile Amerikan-İspanya mücadelesi sırasında İngiltere sefirinin İngiltere kralı ile gizli gizli haberleşerek bu savaşın durumu hakkında bil-

16 BOA, HR.H, 118/65; HR.TH, 136/76; HR.TH, 157/47.

17 BOA, Y.MTV, 75/89; Ahmet Uçar, *Sultan Güç ve Hassasiyet*, Hamidiye Kitaplığı, İstanbul 2015, s. 215.

18 BOA, DH.MKT, 1748/21; 1762/97.

19 BOA, Y.A.HUS, 323/133.

gi aktardığını Osmanlı başkentine bildirmiştir. Ayrıca Osmanlı sefiri olası bir Amerikan-Alman ittifakının Osmanlı ve Alman menfaatleri üzerindeki etkisi hakkında mütalaasını bildirmesi Osmanlı Devleti'nin dış politikasında Filipinlerdeki gelişmeleri de yakından takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.[20] Başka bir belgede Washington büyükelçiliğinin 1908 yılında Osmanlı Hükümetine gönderdiği şifre telgraftan Filipin adalarındaki ahvali yakından takip ettiğini anlıyoruz. Amerikan hükümeti adına ABD başkanı Roosvelt İngiltere'nin Mısır sömürge valisi Lord Cromer'i 1908 yılında Filipin adalarındaki idaresi hakkında görüşmeler yapmak üzere Washington'a davet etmiştir. Büyükelçilik o yılın önemli bir siyasi olayı olarak bu durumu Osmanlı hükümetine rapor etmiştir.[21]

II. Necip Halil'in Filipin Başşehbenderliğine Atanması ve Çalışmaları

Osmanlı Filipin ilişkilerinde en önemli dönüm noktalarından birisi 27 Temmuz 1910 tarihinde Manila'da birinci sınıf şehbenderliğinin açılması ile olmuştur. Buranın şehbenderlik görevine de başşehbenderlik unvanını muhafaza etmek üzere Ragusa eski başşehbenderi Necip Halil Efendi atanmıştır.[22] Necip Halil Manila'da Mart 1912 tarihine kadar görev yapmıştır. Buradan Mart 1912 tarihinde Habeşistan Başşehbenderliğine tayin olmuştur.[23]

Manila'daki görevine başladıktan sonra bir rapor hazırlayan Necip Halil, 18 Haziran 1911 tarihli raporunda Filipin adalarındaki 300.000'den fazla Müslüman hakkında çeşitli malumatlar vermektedir.[24] Raporunda adanın güneyinde Mindanao'da ya-

20 BOA, Y.PRK.EŞA, 27/11.
21 BOA, HR.SYS, 50/57, 07.04.1908; BOA, Y.A.HUS, 521/63.
22 BOA, İ.HR, 423/22.
23 BOA, BEO, 4009/300629; İ.HR, 428/37.
24 1913 tarihli başka bir belgede ise burada yaşayan Ahali-i İslam sayısı 600.000'ne yakın olduğu ifade edilmektedir (BOA, BEO, 4174/313019). İctihad dergisinde Rıza Tevfik imzasıyla yayımlanan 22 Mayıs 1913 tarihli bir makalede burada yaşayan Müslümanların sayısı 1.000.000 olarak verilmiştir (Rıza Tevfik, "Filipin Müslümanları ve Makam-ı Hilafet", *İctihad*, S. 65, 22 Mayıs 1913, s. 1403).

şayan 'Moro' Müslümanlarının İslam Âlemi tarafından pek bilinmediğini ifade eden Necip Efendi bu konun önemini dikkat çekmektedir. Necip Efendi'nin Manila'ya varmasından birkaç gün sonra tesadüfen Manila'da bulunan Sulu Sultanı Necip Halil'in geldiğini duyduğu için mahiyetindeki beş kişi ile birlikte Necip Halil'i ziyarete gelmiştir. Bu ziyaretten sonra Sulu Sultanı ile birkaç defa daha görüşen Necip Halil, sultan ile Arapça bilen birisi vasıtasıyla anlaşmıştır. Sulu Sultanı bölgedeki Müslümanların Amerikan işgalinden rahatsız olduklarını fakat buna karşı koyacak güçlerinin olmadığı için İslam halifesinden destek beklediklerini bildirmişlerdir. Necip Efendi raporunda sürekli Filipin Müslümanlarının cehaleti ve sefaletinden bahsetmektedir. Filipinli Müslümanların bu cehaletten kurtulması için Osmanlı Devleti'nin buraya hocalar göndermesini de tavsiye etmektedir. Başşehbender Necip Halil adaya hocalar gönderildiği takdirde bu hocaların maaşlarının ve giderlerinin mahalli hükümet tarafından karşılanacağını beyan etmiştir.[25]

Necip Halil Filipin Adalarında yaşayan Osmanlı tebaası kimselerin bir listesini de çıkarmıştır. Necip Halil'in hariciye nezaretine yazmış olduğu yazıdan adada yaşayan Osmanlı vatandaşının yaklaşık 200–220 arasında olduğunu anlıyoruz. Bunlardan 70–80 kişinin vilayet ahalisinden, 140 ile 150 kişinin de Cebel-i Lübnan bölgesindendir. Bunlardan 60 kadarı Manila'da ikamet etmektedir. Diğerleri adaların çeşitli yerlerine dağılmış şekildedir. Necip Halil, Osmanlı vatandaşlarının adanın çeşitli yerlerinde dağınık oldukları için bunların tam ve zamanında kaydını yapamadığını raporunda ifade etmektedir. Osmanlı vatandaşlarından bir kısmının Osmanlı tabiiyetini terk ederek Amerikan vatandaşlığına geçmelerini de bu duruma bir sebep olarak göstermiştir. Osmanlı vatandaşlarının bir kısmı da kaydolmayı kabul etmemiştir. Şehbender Necip Halil bu 200–220 kişiden ancak 111 kişiyi kayıt altına alabildiğini, bilhassa Amerika'da yayın yapan bazı gazete-

25 BOA, HR, SYS, 1010-A/10, 18.06.1911.

lerin kaydedilen kimselerin askere alınacağı şeklinde bir yaygara çıkarmalarından dolayı insanların deftere kayıt olmaktan imtina ettiklerini beyan etmektedir. Bu yüzden Cebel-i Lübnan ahalisi Osmanlı vatandaşlarından ancak 53 kişiyi kayıt edebildiğini kalan 70–80 kişinin kaydedilemediğini bildirmektedir.

Yazının ekinde sunulan cetvelde kayıtlı 111 kişinin mezhebi, ne işle uğraştıkları Osmanlı Devleti'nin hangi vilayetinden geldikleri, Filipinlerde nerede ikamet ettikleri, yaşları gibi bilgiler yer almaktadır. Sadece satıcılıkla uğraşan Antoni Mansur'un mahalli vilayeti Manila, tabii olduğu vilayet Filipin olarak kaydedilmiştir. Defterde kayıtlı 111 kişinin yaş ortalaması 32'dir. Bunlardan en küçüğü 12 yaşında en büyüğü 71 yaşındadır. Yaş aralıklarına baktığımız zaman 12–20 yaş aralığında 11 kişi, 21–30 yaş aralığında 44 kişi, 31–40 yaş aralığında 39 kişi, 40–50 yaş aralığında 12 kişi, 51–71 yaş aralığında 5 kişi vardır. Filipinler'de yaşayan Osmanlı vatandaşlarının yaptıkları işler, geldikleri vilayetler ve ait oldukları mezhepler ve dinler Tablo 1'de gösterilmiştir. Tabloyu incelediğimiz zaman Filipinler'e gelenlerin daha çok Şam, Beyrut, Lübnan gibi yerlerden oldukları görülür. İçlerinde sadece iki tanesi İslâm inancına sahiptir. Diğerleri ise Hıristiyanlık ve diğer din ve mezheplere mensup kimselerdir. Osmanlı vatandaşı olanların çoğunlukla ticaret ile meşgul oldukları anlaşılıyor. Muhammed isimli bir kişi de misafir olarak kaydedilmiştir. İkamet ettiği yer olarak Manila, yanında da "*misafireten*" notu düşülmüştür. Baba ismi Mustafa, aile ismi Şuruf olan bu kimsenin kardeşi Selim'in yanında kaldığı anlaşılıyor. Şekercilik yapan elli yaşındaki İbrahim oğlu Abdülhamid için de mahalli ikamet kısmına memleketine gitmek üzeredir notu, satıcılık mesleği ile uğraşan Vedi'nin de memleketine gittiği notu düşülmüştür. Abdülhamid Halep Sancağına bağlı Antakya şehrindendir. Hem baba hem de kayıtlı isimlere baktığımız zaman göçmenlerin İlyas, Celil, İbrahim, Davud, Yusuf, Selim, Mihail, Kemal, Mustafa gibi genel de Müslüman ismi kullandıkları görülüyor.[26]

26 BOA, HR.İD, 117/38.

Meslek Grupları		Geldikleri Vilayet		Ait Oldukları Mezhepler	
Mesleği	**Adedi**	**Vilayet**	**Adedi**	**Mezhebi ve Milliyeti**	**Adedi**
Satıcı	56	Lübnan	55	Rum	33
Tüccar	37	Beyrut	15	Marunî	31
Müstahdem	6	Suriye	13	Yahudi	12
Emlak Sahibi	2	Dersaadt	12	Dürzi	12
Tüccar Kâtibi	2	Kudüs	6	Melkit[27]	11
Sütçü	1	Mısır	3	Latin	5
Göz Hekimi	1	Halep	3	Protestan	5
Gözlükçü	1	Edirne	2	İslâm	2
Ziraat Memuru	1	Filipin	1		
Rasat	1	İzmir	1		
Şekerci	1				
Hükümeti Mahalliye Memuru	1				
Misafir	1				
Toplam	111	Toplam	111	Toplam	111

Tablo: Manila Şehbenderhanesinde Kayıt Edilen Tebaa-i Osmaniye'nin Dağılımı

Necip Halil bir taraftan baş şehbenderlik görev ve sorumluluklarını yerine getirirken bir taraftan da bura da yaşayan Müslüman-

27 Melkitler Suriye, Filistin, İsrail, Küçük Asya, Lübnan, Ürdün, Irak, İran ve Mısır'da yaşayan ve çoğunluğu Monofizit(tek doğacı) inancı benimseyen Kadıköy Konsili (451) kararına bağlı kalan Batı Süryani Hristiyanlardır. Melkit Kilisesi'nin başı patriktir. En üst düzeydeki din adamı olan Papa patriğin üstüdür. Patrik 'Antakya, İskenderiye, Kudüs ve Tüm Doğu Patriği' unvanına sahiptir. 'Antakya ve Tüm Doğu' bütün Antakya patrikleri tarafından kullanılan bir unvandır. A. Fortescue , "Batı Süryaniler'den Melkitler Suryaye Malkaye ya da Suryoye Malkoye", *Journal of the Assyrian Academic Society*, çev. Meral Ünüvar, C. 10, S. 2, 1996, s. 2-8.

ların sorunları ile ilgileniyordu. Necip Halil gibi ABD'nin Zamboanga Valisi Binbaşı John Park Finley de buraya gelecek bir Müslüman liderin Müslümanların Amerikan yönetimine karşı direnişini durduracağı inancındadır. Amerikan Zamboanga Sömürge Valisi Finley de Necip Halil gibi düşünmektedir. Finley bu amaçla bir arayış içerisine girmiştir. Çünkü Filipin Adaları'nın Amerikan yönetimine geçişi Filipinlilerin sömürgeciliğe karşı direnişlerini sonlandıramadı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Zamboanga Valisi Finley, Müslümanlar ile diyalog kurulduğu takdirde direncin kırılacağı ve burada Amerikan hâkimiyetinin pekişeceği inancındaydı. Bunun için bölgenin etkili kimseleri ile yakın bir temasa geçen Finley, yerel liderlerden Hacı Abdullah Nuno ve 58 arkadaşı ile birlikte bir mektup hazırladı. Mektupta Filipin Müslüman halkının dini konularda eğitilmesi başta olmak üzere bir takım isteklere yer verilir. 1912 yılı Martında mektubu alan Finley Washington'a geldi ve hükümetini ikna ederek İstanbul'un yolunu tuttu. Finley 'Filipin Ahali-i İslamiyesi Vekili Mutlakı' ünvanı ile 13 Mart 1913 tarihinde İstanbul'a gelir. Hacı Abdullah Nuño ve 58 ileri gelen Filipinli Müslümanlar adına hazırlamış oldukları bir mektubu da İstanbul'a göndermişlerdir. Filipinli Müslümanlar adına Abdullah Nuño ve 58 ileri gelen arkadaşı:

"... bizler ki İslam'ın evlatlarıyız. Buna binaen, sizin aciz kullarınız olarak naçizane arzumuz şudur ki; Kudretli Sultanımız, bizim akval ve amellerimizi müşahede etmek maksadı ile Moro Vilayetine bir mümessil göndersin... ve bizi şu iki hususta talim etsin; Fıkh-ı İslam ve Adet-i İslamiye'yi Amerikan kanun ve adetleri ile nasıl birleştirebileceğimiz hususu ile Allah'ın kelamı doğrultusunda amel ederek, Kuran-ı Kerim'i ve Resul-ü Ekremin hadislerini şiar edinerek, dini Muhammediyye'yi nasıl inşa ve iltizam edeceğimizi..." şeklinde isteklerini bildirmişlerdir.[28]

28 "Hacı Abdullah Nuño: Filipin Müslümanlarından Sultan Reşad'a Mektup", *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Osmanlı-Malay Dünyası Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, http://osmanlimalay.fsm.edu.tr/Osmanli-Malay-Dunyasi-Calismalari-Uygulama-ve-Arastirma-Merkezi-Osmanli-Malay-Dunyasi-Iliskileri--Filipinler-ile-Iliskiler, 08 Haziran 2019.

John Park Finley, Filipinli Müslümanların vekil-i mutlakı sıfatı ile yanında getirdiği mektubu ile birlikte Filipin Müslümanlarına hitaben hazırlanmış bir muhtırayı da Şeyh-ül İslâm Mehmed Esad Efendi'ye bizzat kendisi takdim eder.[29] Bu muhtıra hakkında Hasan Türker tarafından kaleme alınan "*ABD'nin Talebi Üzerine Mehmet Vecih'in Filipinler'e Şeyhül İslâm Vekili Olarak Görevlendirilmesi(1913)*" isimli çalışmada detaylı açıklama ve muhtıranın değerlendirilmesi yapıldığı için burada detaylara girilmemiştir.[30]

John Park Finley, Sultan Mehmet Reşat tarafından da kabul edildi.[31] Görüşme sırasında Sultan Reşad, Amerika'nın Moro Müslümanlarına verdiği dinî özgürlük garantisinden dolayı memnuniyetini ifade etti. Sultan Reşat Finley'i üçüncü derece mecidiye nişanı ile ödüllendirdi.[32] John Park Finley, Sadrazam Mahmud Şevket Paşa ve şehzade Yusuf İzzeddin Efendi ile de görüştü. Finley'in Osmanlı'yı ziyareti o dönemin basınında ve dergilerinde de konu edildi. Rıza Tevfik hem Finley'in geliş amacı hem de Filipin Müslümanları hakkında "*Filipin Müslümanları ve Makam-ı Hilafet*" isimli bir makale kaleme aldı.[33]

John P. Finley tarafından Osmanlı yönetimine sunulan muhtıradaki bilgilere göre, adadaki yaşayan Müslümanların bir kısmı dinin emir ve nehiylerini tam bilmedikleri için Müslüman gibi yaşamamaktadırlar. Bir kısmı cinayet işlemekte, dinin yasakları arasında olmasına rağmen içki içmektedirler. Kızlarını Çinlilere satmakta, fuhşa zorlamaktadırlar. Finley'in Osmanlı yönetimine sunduğu rapordaki benzer tespitleri, Osmanlı Başşehbenderi Necip Halil'in hazırladığı raporda da görmekteyiz.[34]

29 BOA, İ.MBH, 11/99, 31.03.1913; İ.MBH, 12/37, 31.03.1913; HR,SYS,70/36; HSDHADB, 1/54.

30 Türker, *a.g.e.*, s. 526-528.

31 BOA, İ.MBH, 12/40.

32 BOA, İ.TAL, 483/22.

33 Rıza Tevfik, "Filipin Müslümanları ve Makam-ı Hilâfet", *İctihad*, S. 65, 22 Mayıs 1913, s. 1403-1406.

34 BOA, MV, 231/123; BOA, BEO, 4174/313019.

Manila'da açılan başşehbenderlik ve Necip Halil'in burada göreve başlamasından kısa bir süre sonra 1913 yılında Filipinlere şeyh-ül İslâm vekili olarak görevlendirilen Muhammed El-Vecih el-Geylani el-Nablusi de Filipinler ve Uzakdoğu'daki gözlemleri hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bu görevlendirme Osmanlı-Filipin ilişkilerinde yeni bir dönemin de başlamasına neden olmuştur. Bunun dışında Muhammed El-Vecih el-Geylani el-Nablusi de Necip Halil gibi hazırlamış olduğu raporunda önemli bilgiler vermiştir. Muhammed El-Vecih el-Geylani el-Nablusi raporunda Hindistan ve Uzakdoğu'daki şehbenderlerin içinde bulunduğu durumdan şikâyetçi olarak, bu şehbenderlerin yetmiş milyonluk Müslüman nüfusu ile İslâm dünyasının en büyük kitlesini teşkil eden coğrafyada yeteri kadar temsil edemediklerinden ve görevlerini yapmadıklarından yakınmaktadır. Ayrıca Hintli Müslümanların hac farizasını yerine getirme konusunda karşılaştıkları sıkıntıları özetlemiştir. Buradaki Müslümanların zaman zaman dolandırıcılar tarafından dolandırıldıkları da rapora yansımıştır. Burada hacca gidecek olanlardan alınan verginin kaldırılması, Hindistan'da bir cami inşası, buraya vaiz atanması Kalkuta, Lahor gibi şehirlerde yeni şehbenderlikler açılması raporda istekler arasında yer almıştır. Dikkat çeken bir öneri ise, Hindistan ve İstanbul arasında irtibatın güçlendirilmesi için Urdu lisanı ile bir gazetenin çıkarılması veya İstanbul'da çıkan bir gazetenin tercüme edilerek basılmasıdır. Hindistanlı Müslümanların hilafetin korunması, Osmanlı donanmasının yeniden ihyası için elinden ne gelirse yapacağı raporda çok açık bir şekilde ortaya konmuştur.[35]

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı ile Uzakdoğu arasındaki ilişkiler Kanuni dönemine kadar inmekle birlikte, Osmanlı-Filipin ilişkileri daha geç dönemlerde başlamıştır. Bilhassa XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı-Filipin ilişkileri yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Fransa, İngiltere, İs-

35 BOA, HR.SYS, 1883/16, 12.31.1914.

panya gibi devletlerin Uzak Doğu ticaret yollarını kontrol etmek amacıyla Osmanlı topraklarını saldırmaları Osmanlı-Filipin ve Osmanlı-Uzakdoğu ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Çünkü bu devletler Osmanlı Devletinin egemen olduğu sahilleri kontrol altına alarak Uzak Doğu ticaretini de kontrol etmek istemişleridir. Fakat bu süreçte Filipinlerde Amerikan işgali başlamıştır.

Filipinlerde Amerikan işgalinin başlaması ile Amerikan yerel yönetimi, Filipin İslâm ahalisi için Osmanlı Devletinin yardımına ihtiyaç duymuştur. Çünkü Amerikan işgali öncesi Amerikan-İspanya Savaşı sırasında Filipinlere uzanan güzergâhta bulunan Osmanlı limanları önem kazandığı için Osmanlı yönetimi de buradaki gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Filipin Adaları'nda Amerikan işgali başladığı dönemde adada bulunan hem Hıristiyan hem de Müslüman Filipinliler aynen İspanyol işgaline verdikleri tepki gibi Amerika işgaline karşı da direnişe geçmişlerdir. Bu arada buraya atanan Osmanlı Başşehbenderi Necip Halil adada yapmış olduğu çalışmalar ile hem Osmanlı vatandaşlarının hem de Filipin Müslümanlarının durumu hakkında Osmanlı yönetimine önemli bilgiler aktarmıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.}MKT.MHM, 544/48

BEO,4009/300629; 4174/313019

DH.MKT, 1748/21; 1762/97

DH.TMIK.M, 64/14

HR, SYS, 50/57; 70/10, 36; 1010-A/10

HR.H, 118/63, 65

HR.İD, 117/38

HR.TH, 136/76; 157/47

HR.TO, 270/22

HSDHADB, 1/54

İ.HR, 423/22; 428/37

İ.MBH, 11/99; 12/40

İ.TAL, 483/22

MV, 231/123

Y.A.HUS, 323/133; 386/116; 521/63

Y.MTV, 75/89

Y.PRK.PT, 11/19

2. Diğer Kaynaklar

"Will Seen be Issued", *The Haskell Free Press*, C. 14, S. 52, December 24, 1898, s. 1–5.

Don Emilio Aguinaldo y Famy, *True Version of the Philippine Revolotion*, Forgotten Books, Manila 2019.

Eberhard, Wolfram, *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Fortescue, A., "Batı Süryaniler'den Melkitler Suryaye Malkaye ya da Suryoye Malkoye", *Journal of the Assyrian Academic Society*, çev. Meral Ünüvar, C. 10, S. 2, 1996, s. 2–8.

Göksoy, İsmail Hakkı, "Filipinler'de İslamiyet", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 31,

S. 3, 1995, s. 83–106.

Majul, Cesar Adip, *The Contemporary Muslim Movement in the Philippines*, çev. L. Balkan, Mizan Press, Berkeley 1973.

Osmanlı-Malay Dünyası Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Hacı Abdullah Nuño: Filipin Müslümanlarından Sultan Reşad'a Mektup", http://osmanlimalay.fsm.edu.tr/Osmanli-Malay-Dunyasi-Calismalari-Uygulama-ve-Arastirma-Merkezi-Osmanli-Malay-Dunyasi-Iliskileri--Filipinler-ile-Iliskiler, 08 Haziran 2019.

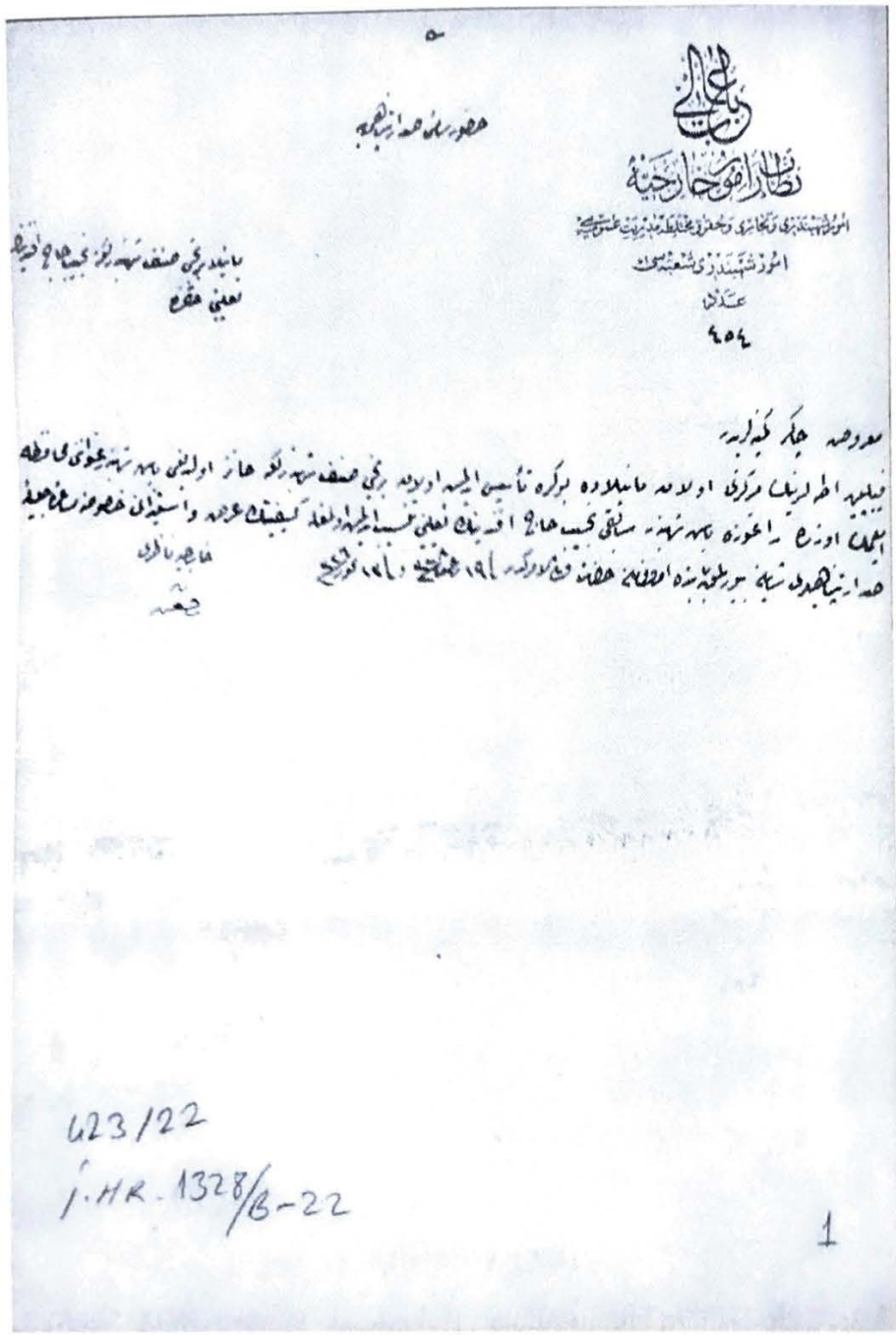
Rıza Tevfik, "Filipin Müslümanları ve Makam-ı Hilâfet", *İctihad*, S. 65, 22 Mayıs 1913, s. 1403–1406.

Türker, Hasan, ABD'nin Talebi Üzerine Mehmet Vecih'in Filipinler'e Şeyhülislam Vekili Olarak Görevlendirilmesi(1913), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXIII, S. 2, 2018, s. 521–543.

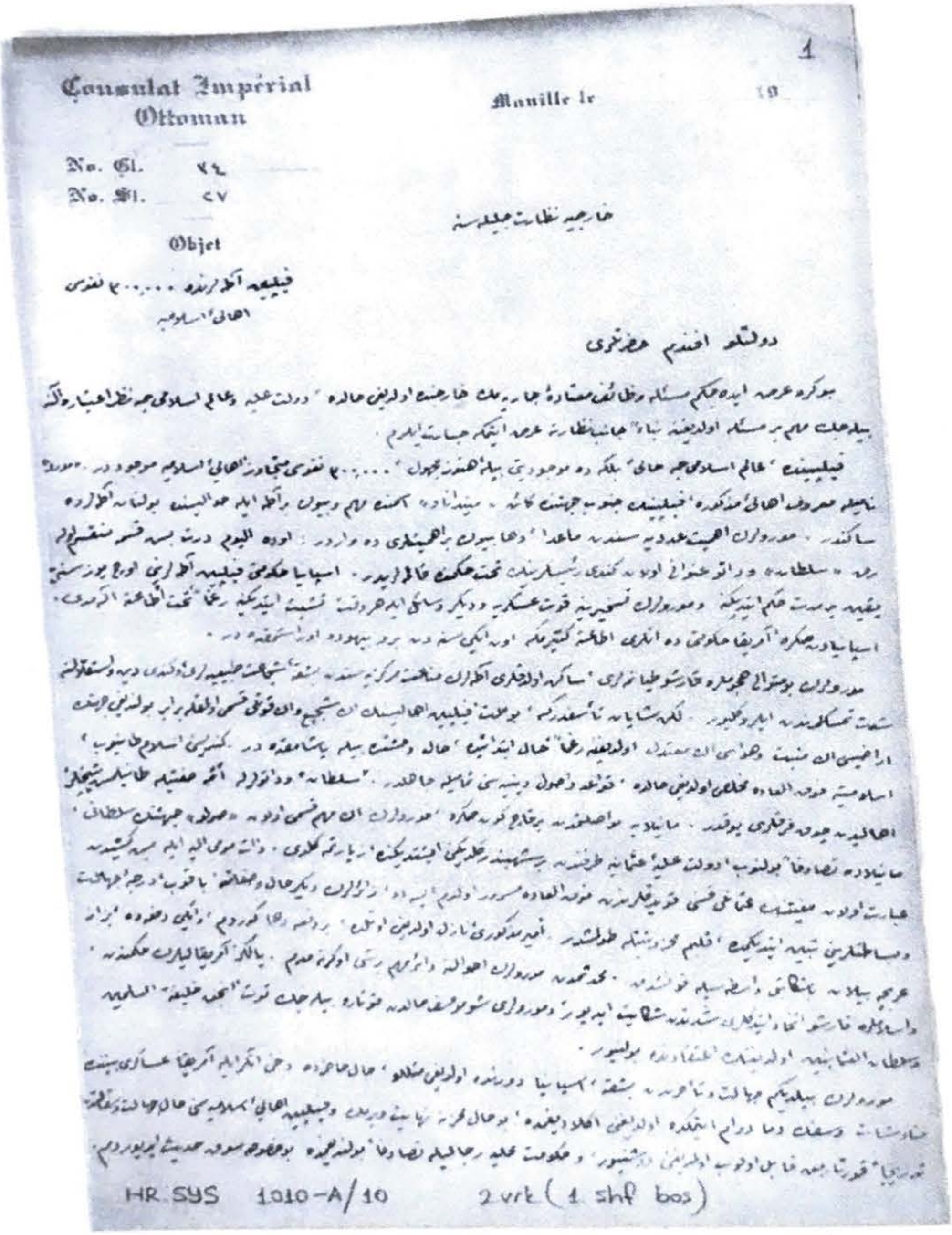
Uçar, Ahmet, *Sultan Güç ve Hassasiyet*, Hamidiye Kitaplığı, İstanbul 2015.

Yılmaz, Sait, "ABD'nin Filipinlere Askeri Müdahaleleri", ed. Haydar Çakmak, *ABD'nin Askeri Müdahaleleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016.

Ekler

Ek 1: Necip Halil'in Manila Başşehbenderliğine Atanması (BOA, İ.HR, 423/22).

1

Consulat Impérial Ottoman

Manille le 19

No. Gl. ٢٤
No. Pl. ٢٧

خارجیه نظارت جلیله سنه

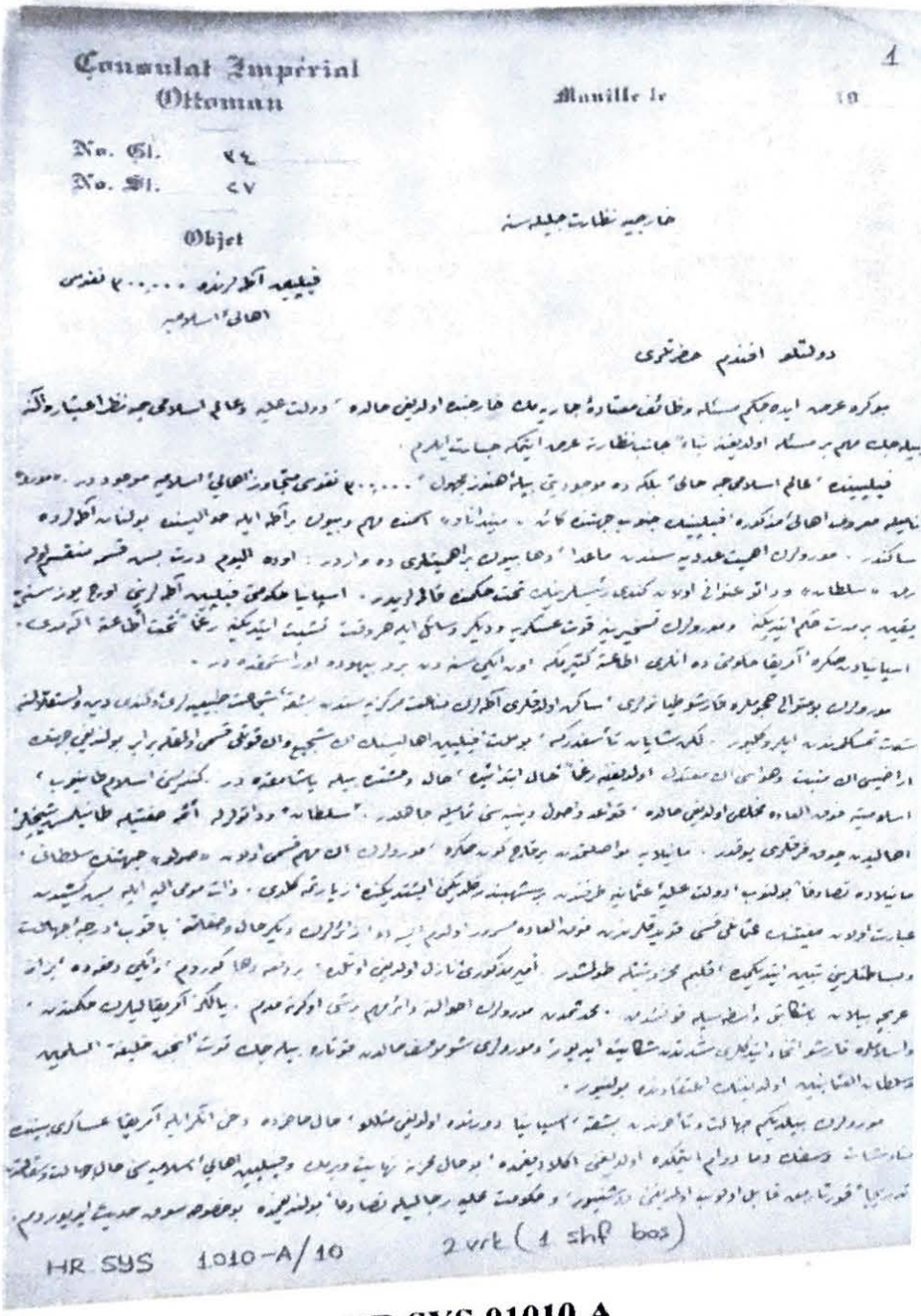
Objet

دولتلو افندم حضرتلری

HR.SYS 1010-A/10 2 vrk (1 shf boş)

HR.SYS.01010.A

Ek 2: Necip Halil'in Filipin Adaları Hakkındaki Raporu (BOA, HR.SYS, 01010.A).

Consulat Impérial
Ottoman

Manille le 19

1

No. Gl. ٢٤
No. Sl. ٢٧

Objet

خارجیه نظارت جلیله سنه

فیلیپین آطه لرنده ۰۰۰۰۰ نفوس
اهالی اسلامیه

دولتلو افندم حضرتلری

HR SYS 1010-A/10 2 vrt (1 shf box)

316

HR.SYS.01010.A

Ek 2: Necip Halil'in Filipin Adaları Hakkındaki Raporu (BOA, HR.SYS 01010.A).